

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

**Μετάφραση και σχολιασμός μέρους του άρθρου "Battle for the Soul of Islam"
του Jason M. Dorsey, το οποίο αναρτήθηκε στο προσωπικό του ιστολόγιο
στον ιστότοπο Center for International Relations and Sustainable Development.**

Πτυχιακή εργασία
της
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΣ ΓΙΑΝΝΟΥΡΑΚΟΥ
Ξ2016107

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ:

Σωτήρης Λίβας, Α΄ Επιβλέπων
Γεώργιος Κεντρωτής, Β΄ Επιβλέπων

Κέρκυρα,
Σεπτέμβριος 2021

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα κενή.

**Μετάφραση και σχολιασμός μέρους του άρθρου "Battle for the Soul of Islam"
του Jason M. Dorsey, το οποίο αναρτήθηκε στο προσωπικό του ιστολόγιο
στον ιστότοπο Center for International Relations and Sustainable Development.**

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
1. Μετάφρασμα.....	6
2. Πρωτότυπο.....	20
3. Σχολιασμός.....	32
3.1. Εισαγωγή.....	32
3.2. Επικοινωνιακό πλαίσιο.....	33
3.3. Κειμενικός Τύπος και Λειτουργίες Κειμένου.....	34
3.4. Σκοπός Κειμένου-Πηγής και Κειμένου-Στόχου	35
3.5. Κατηγορίες Μεταφραστικών Προβλημάτων.....	36
3.5.1 Πραγματολογικά μεταφραστικά προβλήματα.....	37
3.5.2 Πολιτισμικά μεταφραστικά προβλήματα.....	38
3.5.3 Γλωσσικά μεταφραστικά προβλήματα	39
3.5.4 Ιδιάζοντα μεταφραστικά προβλήματα	41
4. Επίλογος.....	43
Βιβλιογραφία.....	44
Ηλεκτρονικά Λεξικά.....	44
Ιστογραφία	44
Ξενόγλωσση.....	45
Ελληνική.....	45

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε από την Κωνσταντίνα Γιαννουράκου, προπτυχιακή φοιτήτρια του τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας, το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021. Μέλη της Επιτροπής Εποπτείας συνετέλεσαν ο Καθηγητής Σωτήρης Λίβας ως πρώτος επιβλέπων και ο Καθηγητής Γεώργιος Κεντρωτής ως δεύτερος επιβλέπων. Η εργασία αποτελείται από τη μετάφραση και τον σχολιασμό μέρους του άρθρου «Battle for the Soul of Islam», το οποίο συντάχθηκε από τον Jason M. Dorsey, δημοσιογράφο και ερευνητή στη σχολή Διεθνών Σχέσεων S. Rajaratnam του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Nanyang της Σιγκαπούρης. Το παρόν κείμενο επιλέχθηκε καθώς πραγματεύεται ένα επίκαιρο ζήτημα που απασχολεί την διεθνή κοινότητα, την σχέση μεταξύ της θρησκείας του Ισλάμ και των κρατών των χωρών με μουσουλμανική πλειοψηφία. Αν και έχει συνταχθεί πριν την ανάληψη της εξουσίας του Αφγανιστάν από τους Ταλιμπάν, το κείμενο παρουσιάζει πώς το Ισλάμ χρησιμοποιείται ως μέσο κρατικής δύναμης και επιρροής, έχοντας ως βάση πολιτικά συμφέροντα και όχι τις αληθινές αξίες του Ισλάμ, με αποτέλεσμα συνεχείς αλλαγές στις στάσεις των μουσουλμάνων προς την ισλαμική θρησκεία. Σήμερα, το σταθερό κύμα εξόδου από το Αφγανιστάν επιβεβαιώνει αυτή την κοινωνική αλλαγή που περιγράφεται στο κείμενο, καθιστώντας το και πάλι επίκαιρο.

Ακολουθεί η παράθεση του μεταφράσματος, του πρωτότυπου κειμένου, καθώς και του μεταφραστικού σχολιασμού.

1. Μετάφρασμα

30.03.2021

Μάχη για τη μοίρα του Ισλάμ

Jason M. Dorsey

*Το παρόν κείμενο έχει συνταχθεί πριν την ανάληψη της εξουσίας του Αφγανιστάν από τους Ταλιμπάν.

Αναταραχές αρχίζουν να γεννιούνται στους κόλπους των κρατών με μουσουλμανική πλειοψηφία με αυτά να ανταγωνίζονται για τη θρησκευτική ήπια ισχύ και την ηγεσία στον μουσουλμανικό κόσμο, μία αντιπαλότητα που ισοδυναμεί με μάχη για την μοίρα του Ισλάμ. Οι μετακινούμενες στάσεις των νέων προς την θρησκεία και την θρησκευτικότητα απειλούν να υπονομεύσουν τις ανταγωνιστικές προσπάθειες της Σαουδικής Αραβίας, της Τουρκίας, του Ιράν, αλλά και σε μικρότερο βαθμό αυτές των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, να εδραιώσουν τις δικές τους κρατικά ελεγχόμενες ερμηνείες του Ισλάμ ως την κυρίαρχη θρησκευτική αφήγηση. Τα αντίπαλα κράτη θεωρούν αυτές τις προσπάθειες πολύ σημαντικές για την διασφάλιση των αυταρχικών ή απολυταρχικών διακυβερνήσεων τους καθώς και για την ενίσχυση των προσπαθειών τους να καταλάβουν μία θέση στην νέα παγκόσμια τάξη όπου η ισχύς ανακατανέμεται.

Τόσο τα ως τώρα αποτελέσματα σχετικών επιστημονικών ερευνών όσο και δημοσκοπήσεων, υποδεικνύουν μονίμως το χάσμα μεταξύ των θρησκευτικών προσδοκιών των νέων —όπως και άλλων ηλικιακών ομάδων στην περίπτωση του Ιράν— και των κρατικά επιβαλλόμενων ερμηνειών του Ισλάμ, να μεγαλώνει. Οι μετακινούμενες στάσεις υποδηλώνουν την απόρριψη του Ασχαρισμού, του επί αιώνες θεμελίου της θρησκευτικά νομιμοποιημένης απολυταρχικής διακυβέρνησης στο Σουνιτικό μουσουλμανικό κόσμο, ο οποίος υπογραμμίζει το κύρος των γραφών και του κλήρου. Ο Mustafa Akyol, γνωστός μουσουλμάνος διανοούμενος από την Τουρκία, ισχυρίζεται ότι η επικράτηση του Ασχαρισμού στην μουσουλμανική πολιτική για αιώνες έναντι μίας πιο φιλελεύθερης προσέγγισης της πίστης, «δεν οφείλεται στην αξία

του, αλλά στην στήριξη που έχει από τα κράτη που κυριαρχούν στον μεσαιωνικό μουσουλμανικό κόσμο».

Παρομοίως, η Nadia Oweidat ερευνήτρια της ιστορίας της ισλαμικής σκέψης, παρατηρεί ότι «κανένα άλλο θέμα δεν επηρέασε τόσο βαθύτατα την περιοχή, όπως αυτό της θρησκείας. Έχει αλλάξει την γεωγραφία, την γλώσσα, ακόμη και τον πολιτισμό της περιοχής. Διαμορφώνει την περιοχή επί σειρά χιλιάδων ετών. [...] Η θρησκεία ελέγχει κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων που ζουν στον αραβικό κόσμο».

Οι δημοσκοπήσεις και οι έρευνες υποδεικνύουν ότι οι νέοι είναι ολοένα και περισσότερο σκεπτικοί γύρω από την θρησκευτική και κοσμική εξουσία. Αγωνίζονται για πιο ατομικές, πιο πνευματικές εμπειρίες της θρησκείας. Η αναζήτηση αυτή τους έχει οδηγήσει σε διάφορες κατευθύνσεις οι οποίες ποικίλουν: από αλλαγές στην προσωπική θρησκευτική συμπεριφορά που αποκλίνει από την κρατικά προδιαγραμμένη, σε κρυφούς προσηλυτισμούς σε άλλες θρησκείες παρόλο που η αποστασία απαγορεύεται και τιμωρείται με θάνατο, ως και πλήρη εγκατάλειψη μίας οργανωμένης θρησκείας για χάρη του ντεϊσμού, του αγνωστικισμού ή του αθεϊσμού.

«Οι νέοι δεν ενδιαφέρονται για τους θεσμούς ή τους οργανισμούς. Δεν τους κινούν την προσοχή ούτε και τους παρακινούν. Ακριβώς το αντίθετο μάλιστα, οι θεσμοί, οι οργανισμοί, και η ηγεσία τους τούς χρησιμοποιούν μόνο όταν χρειάζονται την συμμετοχή τους και για να γεμίσουν κενές θέσεις», δήλωσε ο Παλαιστίνιος διανοούμενος και πρώην υπουργός Παιδείας της Χαμάς, Nasser al-Din al-Shaer.

Τόσο οι αθεϊστές, όσο και οι προσήλυτοι, αναφέρουν ότι οι εκλαμβανόμενες διατάξεις του ισλαμικού νομικού οικοδομήματος αποτελούν έναν από τους λόγους που έχουν γυρίσει την πλάτη τους στην πίστη καθώς αυτές εισάγουν διακρίσεις για διάφορες μουσουλμανικές σέκτες, μη μουσουλμάνους και γυναίκες. «Η ηθική πτυχή του Ισλάμ είναι ο κυριότερος λόγος που οδηγήθηκα στον αθεϊσμό. Για παράδειγμα, πώς είναι δυνατόν ένας ελεήμων και φιλεύσπλαχνος θεός, που όπως λέγεται είναι πιο

ελεήμων και από μία γυναίκα προς το μωρό της, επιτρέπει την δουλειά και το εμπόριο σκλάβων στα σκλαβοπάζαρα. Πώς γίνεται να επιτρέπει τον βιασμό γυναικών απλά επειδή είναι κρατούμενες πολέμου; Αυτές τις πράξεις δεν θα μπορούσε να τις είχε διαπράξει ένας ελεήμων άνθρωπος, πόσο μάλλον ένας ελεήμων θεός», δήλωσε υπό το ψευδώνυμο Hicham Nostic ο Μαροκινός αθεϊστής.

Αναβίωση και ανατροπή

Πρόσφατη έρευνα, αλλά και δημοσκοπήσεις, παρουσιάζουν την ανατροπή της ισλαμικής αναβίωσης, η οποία είχε ισχυροποιηθεί από την ισλαμική επανάσταση στο Ιράν το 1979, όπως παρατήρησαν οι ερευνητές John Esposito την δεκαετία του 90' και Jean-Paul Carvalho το 2009. Τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών (World Values Survey) το 1996, ανέφεραν την ενίσχυση των παραδοσιακών θρησκευτικών αξιών στον μουσουλμανικό κόσμο, την άνοδο του Τούρκου ηγέτη Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και τις πρώτες εκλογικές νίκες της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην Αίγυπτο και την Τυνησία στον απόηχο των αραβικών λαϊκών εξεγέρσεων το 2011.

«Οι δείκτες της νέας ισλαμικής αφύπνισης στην προσωπική ζωή είναι πολλοί: αυξανόμενη προσοχή στην άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων (προσέλευση σε τζαμί, προσευχή, νηστεία), διάδοση των θρησκευτικών προγραμμάτων και δημοσιεύσεων, μεγαλύτερη έμφαση στο ισλαμικό ένδυμα και αξίες, αναγέννηση του Σουφισμού (μυστικισμού). Αυτή η ευρύτερη ανανέωση συνοδεύτηκε από την ισλαμική επανάκτηση της δημόσιας ζωής: αύξηση των ισλαμικά προσκείμενων κυβερνήσεων, οργανισμών, νόμων, τραπεζών, υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας και εκπαιδευτικών θεσμών» παρατήρησε ο Esposito τότε.

Ο Carvalho υποστήριξε ότι την αναβίωση κατεύθυνε μία οικονομική «αναπτυξιακή ανατροπή που ανέβασε τις προσδοκίες και οδήγησε στη συνέχεια σε μείωση της κοινωνικής κινητικότητας, αφήνοντας απογοητευμένα τα μορφωμένα μεσαία στρώματα, αυξάνοντας την εισοδηματική ανισότητα και την φτωχοποίηση των

μικρομεσαίων». Οι ίδιοι παράγοντες τροφοδοτούν σήμερα την απομάκρυνση από τις παραδοσιακές, ορθόδοξες και υπερσυντηρητικές αξίες και νόρμες της θρησκευτικότητας.

Η μεταβολή στις χώρες μουσουλμανικής πλειοψηφίας έρχεται επίσης σε πλήρη αντίθεση με την τάση ορισμένων μειονοτικών μουσουλμανικών κοινοτήτων της Ευρώπης προς μία μεγαλύτερη θρησκευτική ορθοδοξία. Το 2018, έκθεση του Κοινωνικού και Πολιτιστικού γραφείου σχεδιασμού της ολλανδικής κυβέρνησης, κατέγραψε ότι ο αριθμός των μουσουλμάνων τουρκικής και μαροκινής καταγωγής που τηρούν αυστηρά τους παραδοσιακούς θρησκευτικούς κανόνες αυξήθηκε κατά περίπου 8%. Οι Ολλανδοί πολίτες τουρκικής και μαροκινής καταγωγής εκπροσωπούν τα δύο τρίτα της μουσουλμανικής κοινότητας της χώρας. Η έκθεση επισήμανε ότι σε μια πλουραλιστική κοινωνία στην οποία οι μουσουλμάνοι είναι μειονότητα, «η πιο προσωπική, ατομική αναζήτηση για το αληθινό Ισλάμ μπορεί να οδηγήσει τους νέους να γίνουν πολύ πιο αυστηροί στην άσκηση των καθηκόντων τους απ' όσο οι γονείς τους ή το περιβάλλον τους ήταν ποτέ».

Οι συνεχώς μεταβαλλόμενες στάσεις απέναντι στη θρησκεία και την θρησκευτικότητα, οι οποίες αντανakλούν και τις μετακινούμενες στάσεις στις μη μουσουλμανικές χώρες, είναι ιδιαίτερα επικίνδυνες για τους ηγέτες, που ανεξαρτήτως της πολιτικής που ασκούν, κρυμμένοι υπό τον μανδύα της θρησκείας και του εθνικισμού, επιδιώκουν να τις χρησιμοποιήσουν προς όφελος τους στο γεωπολιτικό κυνήγι της θρησκευτικής ήπιας ισχύος. Οι αραβικές λαϊκές εξεγέρσεις του 2011, καθώς και οι μαζικές αντικυβερνητικές διαδηλώσεις σε διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής το 2019 και το 2020 έκαναν εμφανές το πόσο ανατρεπτική είναι αυτή η αλλαγή. «Η Αραβική Άνοιξη αποτέλεσε κομβικό σημείο της μεταβολής [...]. Υπήρξε η επιτομή, του πώς βλέπουμε την αλλαγή στη πράξη, αίτημα τους «dawla madiniya», ένα κοσμικόδοξο κράτος. Ένα κοσμικόδοξο κράτος είναι ό,τι πιο κοντινό στο να πεις [...], θέλουμε ένα κράτος όπου οι νόμοι να γράφονται από τους ανθρώπους, ώστε να μπορούμε να τους αμφισβητήσουμε, να τους αλλάξουμε, να τους προσαρμόσουμε. Δεν είναι ο νόμος του Θεού, είναι madiniya, είναι ο νόμος του λαού», λέει ο ισλαμολόγος Oweidat.

Ο Akyol συνέχισε τονίζοντας σε ένα άρθρο του ότι «έχουν συμβεί αρκετά τρομερά πράγματα στον αραβικό κόσμο στο όνομα του Ισλάμ. Αυτά περιλαμβάνουν τους θρησκευτικούς εμφύλιους πολέμους στη Συρία, το Ιράκ και την Υεμένη, όπου οι περισσότεροι εμπόλεμοι πολέμησαν στο όνομα του Θεού, συχνά με τρομακτική βαρβαρότητα. Εκατομμύρια θύματα και παρευρισκόμενοι αυτών των πολέμων έχουν μείνει σοκαρισμένοι και απογοητευμένοι από τη θρησκευτική πολιτική και οι περισσότεροι από αυτούς άρχισαν να θέτουν βαθύτερα ερωτήματα».

Το 2011 οι λαϊκές αραβικές εξεγέρσεις επηρέασαν όλη την Μέση Ανατολή αναδιαμορφώνοντας τις σχέσεις μεταξύ των κρατών καθώς και τις εγχώριες πολιτικές, ακόμα και αν τα αρχικά επιτεύγματα των διαδηλωτών άρθηκαν στην Αίγυπτο και πυροδότησαν πολέμους στην Λιβύη, την Υεμένη και την Συρία.

Η Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ (Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα), το Μπαχρέιν και η Αίγυπτος επέβαλλαν οικονομικό και διπλωματικό αποκλεισμό στο Κατάρ για το χρονικό διάστημα των 3,5 ετών, εν μέρει για να σταματήσουν την πρόσβαση των νέων στο δημοφιλές στα κράτη του Κόλπου τηλεοπτικό δίκτυο Al-Τζαζίρα, το οποίο υποστήριζε τις εξεγέρσεις και τις ισλαμικές ομάδες που αμφισβήτησαν τους αυταρχικούς ηγεμόνες της περιοχής. Με σκοπό να ηγηθεί και να πάρει υπό τον αυστηρό έλεγχο του ένα σύνολο κοινωνικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων που προωθούνται από τους νέους, οι οποίοι γοητεύτηκαν αρκετά από τους ξεσηκωμούς, ο Πρίγκιπας διάδοχος της Σαουδικής Αραβίας Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν «επιδίωξε να αιχμαλωτίσει εκ νέου αυτή την εντολή αλλαγής, να την τυλίξει σε έναν εθνικό μανδύα και να διακόψει κάθε σύνδεσή της με την Αραβική Άνοιξη. Ο αποκλεισμός και η επακόλουθη εθνική εκστρατεία κατά του Κατάρ αποτέλεσαν κεντρικό άξονα επίτευξης του παραπάνω στόχου», σύμφωνα με την ερευνήτρια Kristin Smith Diwan.

Σχετικά με τις εξεγέρσεις, ο Μαροκινός δημοσιογράφος Ahmed Benchemsι υποστήριξε ότι «η Αραβική Άνοιξη μπορεί να καθυστέρησε, αν όχι να υποχώρησε, αλλά όσον αφορά τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και συμπεριφορές, μία δυναμική γενιά βρίσκεται εν δράση. Μεγάλος αριθμός ατόμων απομακρύνονται από την συνήθη

θρησκευτικότητα την οποία οι Δυτικοί ασυνείδητα συσχετίζουν με τον αραβικό κόσμο».

Στη συνέχεια, ο Benchemsi υποστήριξε ότι «στον σημερινό αραβικό κόσμο, δεν είναι υποχρεωτική η θρησκευτικότητα, αλλά η τήρηση των εξωτερικών κανόνων της. Μη θρησκευτικές στάσεις και πεποιθήσεις επιτρέπονται υπό την προϋπόθεση ότι δεν γίνονται με εμφανή τρόπο. Σαν σύστημα, η κοινωνική υποκρισία προσφέρει περιθώρια ελευθερίας σε κοσμικούς τρόπους ζωής, κρατώντας ταυτόχρονα την εξωτερική όψη της θρησκείας. Ο αθεϊσμός, καθαυτός, δεν αποτελεί πρόβλημα, να το ισχυρίζεται κάποιος ανοιχτά είναι. Έτσι, αυτοί που δημοσιοποιούν τον αθεϊσμό τους στον αραβικό κόσμο μάχονται περισσότερο για την ελευθερία του λόγου παρά για την ελευθερία συνείδησης». Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για το δικαίωμα στο προσηλυτισμό ή την επιλογή εναλλακτικών πρακτικών του Ισλάμ.

Ο Σύριος δημοσιογράφος Sham al-Ali διηγείται την ιστορία μιας γυναίκας συγγενούς του, η οποία απέδρασε από τον εμφύλιο πόλεμο και βρήκε καταφύγιο στην Γερμανία, όπου και αποφάσισε να μην φοράει πια το χιτζάμπ. Ο πατέρας της, ο οποίος ζει στην Τουρκία, δέχτηκε την απόφαση της κόρης του, όμως απείλησε να την αποκληρώσει αν αναρτούσε στο Facebook φωτογραφίες της χωρίς αυτό. «Το πρόβλημά του δεν ήταν η παραίτηση της κόρης του από τα θρησκευτικά της καθήκοντα, αλλά η δημοσιοποίηση αυτού στην οικογένεια και στην κοινωνία εν γένει» ανέφερε ο Al-Ali.

Νεοπατριαρχισμός

Ο νεοπατριαρχισμός, πυλώνας της αραβικής αυταρχικής διακυβέρνησης, εντείνει την ανησυχία για την δημόσια εμφάνιση και τις αντιλήψεις. «Ο νεοπατριαρχισμός σχετίζεται με την προβολή του αυταρχικού ηγέτη ως πατρική φιγούρα», μια φράση που αποδίδεται στον Παλαιστίνιο-Αμερικανό στοχαστή Hisham Sharabi. Η αυταρχική αραβική κοινωνία, σύμφωνα με τον Sharabi, στηρίχθηκε στην κυριαρχία του πατέρα, ενός πατριάρχη που βρίσκεται στην κεφαλή της οργάνωσης

τόσο της εθνικής όσο και της πυρηνικής οικογένειας. Οι σχέσεις μεταξύ των εξουσιαστών και εξουσιαζόμενων αναπαράγονται στις σχέσεις του πατέρα και των παιδιών. Και στις δύο περιπτώσεις, η πατρική βούληση είναι απόλυτη και μεσολαβεί στην κοινωνία, όπως και στην οικογένεια, δια της αναγκαστικής συναίνεσης, η οποία βασίζεται στο τελετουργικό και στον εξαναγκασμό.

Συνεπώς, ο νεοπατριαρχισμός συχνά ενισχύει την πίεση συμμόρφωσης στη θρησκευτική συμπεριφορά που επιβάλλει το κράτος, πυροδοτώντας παράλληλα αλλαγές στις στάσεις των νέων προς την θρησκεία και την θρησκευτικότητα, οι οποίοι σιχαίνονται την αδυναμία τους να χαράξουν μία δική τους πορεία. Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της μάχης για την οριοθέτηση της θρησκευτικής έκφρασης και συμπεριφοράς. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην Αίγυπτο της βίαιης απολυταρχίας και στην δημοκρατική Ινδονησία, κάνουν εμφανή τις διαφορετικές προσεγγίσεις στον τρόπο διαχείρισης της διεκυστίνδας ανάμεσα στους μαθητές και τους γονείς, τους δασκάλους και τις διοικήσεις αλλά και του ίδιου του κράτους.

Το Mada Masr, κορυφαίο ανεξάρτητο ειδησεογραφικό πρακτορείο της Αιγύπτου, κατέγραψε το 2020 το πώς Αιγύπτειες μαθήτριες που αρνήθηκαν να φορέσουν χιτζάμπ εξαναγκάστηκαν και εκτέθηκαν δημοσίως γνωρίζοντας ότι το υπουργείο Παιδείας ήταν απρόθυμο να επιβάλλει την ίδια του τη πολιτική να μην καθιστά δηλαδή υποχρεωτική την ένδυση με κάλυμμα κεφαλής. «Υπόδειγμα αποτελεί το ευπρεπές κορίτσι που αναμένεται να ντύνεται σεμνά και να φοράει χιτζάμπ ώστε να επιδεικνύει με υπερηφάνεια την θρησκευτική της ταυτότητα, δεδομένου ότι το χιτζάμπ είναι και αυτό που την ξεχωρίζει από μία χριστιανή», εξηγεί η Lamia Lotfy, σύμβουλος σε θέματα ισότητας φύλου και ακτιβίστρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι καθηγητές στα δημόσια λύκεια είπαν ότι δίστασαν να επιπλήξουν τα αγόρια που παραβίασαν τους κανόνες ενδυμασίας διότι εκείνα ήταν πιο πιθανό να αντιδράσουν και να δημιουργήσουν προβλήματα.

Αντιθέτως, στις αρχές του 2021 ο Ινδονήσιος υπουργός Θρησκευτικών Υποθέσεων, Yaqut Cholil Qoumas, και οι υπουργοί Εσωτερικών Υποθέσεων και Παιδείας εξέδωσαν από κοινού ένα διάταγμα που απειλεί με επιβολή κυρώσεων τα κρατικά σχολεία που επιδιώξουν να επιβάλλουν την θρησκευτική περιβολή κατά παράβαση των κυβερνητικών αποφάσεων και κανονισμών. Το διάταγμα εκδόθηκε εν μέσω δημόσιων αντιπαραθέσεων που προκλήθηκαν από την άρνηση μίας χριστιανής μαθήτριας να ακολουθήσει τις εντολές του διευθυντή του σχολείου της, οι οποίες καθιστούσαν το ισλαμικό ένδυμα υποχρεωτικό για όλους τους μαθητές. Ο Qoumas, ηγέτης της Nahdlatul Ulama, του μεγαλύτερου μουσουλμανικού κινήματος και σημαντικότερου υπερασπιστή της θεολογικής μεταρρύθμισης σε συμφωνία με την Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, υποστηρίζει πως «οι θρησκείες δεν προωθούν τις συγκρούσεις, ούτε δικαιολογούν την άδικη αντιμετώπιση όσων είναι διαφορετικοί».

Η Ινδονησία, ένα μουσουλμανικό έθνος που μέσω λαϊκών εξεγέρσεων το 1998 αντικατέστησε την αυταρχική διακυβέρνηση δεκάδων χρόνων με δημοκρατία, αποτελεί τον χειρότερο εφιάλτη των ηγεμόνων της Μέσης Ανατολής. Οι μετακινούμενες στάσεις των νέων της Μέσης Ανατολής προς την θρησκεία και την θρησκευτικότητα υποδεικνύουν ότι μετά τις Ινδονησιακές εξεγέρσεις, η Ινδονησία θα μπορούσε, αν της δινόταν η ευκαιρία, να χαράξει ένα δρόμο θρησκευτικού πειραματισμού. Η Ινδονησία είναι «μια χώρα όπου η άρση των περιορισμών, που είχαν επιβληθεί από το απολυταρχικό καθεστώς, διέυρνε τους φαντασιακούς της ορίζοντες, δίνοντας χώρο σε συγκεκριμένους τύπους θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών να αναδυθούν [...]». Η περιπτωσιολογική μελέτη στην Ινδονησία [...] αναδεικνύει ακόμα περισσότερο τις διεργασίες που συμβαίνουν καθημερινά στην ζωή μουσουλμάνων αλλού», τονίζει ο Nur Amali Ibrahim, διανοούμενος της Ινδονησίας.

Σε δημοσκόπηση που διενεργήθηκε για την νεολαία του αραβικού κόσμου το 2009, έγινε γνωστό ότι τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων υποστήριζαν ότι η θρησκεία διαδραματίζει υπερβολικά μεγάλο ρόλο στην ζωή τους, καταγράφοντας αύξηση από το προηγούμενο ποσοστό του 50% προ τετραετίας. Σχεδόν το 80% υποστήριξε την ανάγκη μεταρρύθμισης των θρησκευτικών θεσμών, ενώ οι μισοί είπαν πως οι

θρησκευτικές αξίες κρατούσαν πίσω τον αραβικό κόσμο. Ακόμα, έρευνες που έγιναν την τελευταία δεκαετία από το Αραβικό Βαρόμετρο, ένα ερευνητικό δίκτυο του Πανεπιστημίου του Πρίνστον σε συνεργασία με αυτό του Μίσιγκαν, παρουσίασαν ότι ένας αυξανόμενος αριθμός νέων γυρνά την πλάτη του στην θρησκεία. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα πως «η προσωπική ευλάβεια έχει μειωθεί κατά 43% την τελευταία δεκαετία, υποδεικνύοντας ότι λιγότερο από ένα τέταρτο του πληθυσμού αυτοπροσδιορίζεται ως θρησκευόμενο».

Πολλοί νέοι Λίβυοι φαίνεται να έλκονται από μυστικές αθεϊστικές σελίδες του Facebook, με την τάση αυτή να υπερισχύει μεταξύ των Λιβύων. Κάτι που αποτελεί απόρροια, συνήθως, των αποτυχημένων προσπαθειών των ΗΑΕ, να συνδυάσουν την σκληρή ισχύ, της στρατιωτικής επέμβασης στη Λιβύη, με την θρησκευτική ήπια ισχύ. Ο Said, εικοσιπεντάχρονος φοιτητής από την Βεγγάζη, η οποία αποτελεί προπύργιο των ΗΑΕ και των επαναστατικών ομάδων υπό την στήριξη της Σαουδικής Αραβίας και την ηγεσία του αυτοανακηρυχθέντος Φίλντ Μάρσαλ Χαλίφα Χαφτάρ, γύρισε την πλάτη του στην θρησκεία έπειτα από τον αποκεφαλισμό του ξαδέρφου του το 2016, έπειτα από την ανοιχτή εναντίωση του έναντι των εξτρεμιστών. Η στήριξη των ΗΑΕ στον Χαφτάρ, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της στρατιωτικής δύναμης του με την συμμετοχή των Μαντχαλιστών, ένα παρακλάδι του Σαλαφισμού που φέρει το όνομα του από τον στοχαστή Σαουδάραβα ο οποίος κηρύττει την απόλυτη υπακοή στον ηγεμόνα και προβάλλει το βασίλειο ως ένα πρότυπο ισλαμικής διακυβέρνησης. «Ο θάνατος του ξαδέρφου μου συνέβη σε μία περίοδο κατά την οποία ήμουν βαθιά θρησκευόμενος, προσευχόμουν πέντε φορές την ημέρα και μελετούσα το Κοράνι κάθε βράδυ», εξομολογείται ο Said.

Σε δημοσκόπηση του 2017, που διενεργήθηκε από την εταιρεία John Zogby Associates με έδρα την Ουάσιγκτον, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων στην Αίγυπτο, τον Λίβανο, την Ιορδανία, την Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ, την Τουρκία και το Ιράν, δήλωσαν ότι επιθυμούν τα θρησκευτικά κινήματα να εστιάσουν στην προσωπική πίστη και στην πνευματική καθοδήγηση και όχι να εμπλέκονται με την πολιτική. Το Ιράκ και η Παλαιστίνη έκαναν την διαφορά με την πλειοψηφία να υποστηρίζει τον πολιτικό ρόλο των θρησκευτικών ομάδων.

Οι απαντήσεις στις δημοσκοπήσεις στα δεύτερα μισά της δεύτερης δεκαετίας του εικοστού πρώτου αιώνα, έρχονται σε αντίθεση με την στάση που καταγράφηκε πολλά χρόνια πριν σε έρευνα του Κέντρου Έρευνας Πιου (Pew Research Center) με θέμα τους μουσουλμάνους ανά τον κόσμο. Η δημοσκόπηση υπέδειξε ότι η υπερσυντηρητική στάση, που εδώ και πολύ καιρό προωθεί η Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ, και το Κατάρ, η οποία νομιμοποιεί τα απολυταρχικά και αυταρχικά καθεστώτα της, παραμένει δημοφιλής. Παράλληλα, περισσότεροι από το 70% των ερωτηθέντων στην Νότια Ασία, την Νοτιοανατολική Ασία, την Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική τέθηκαν υπέρ της εφαρμογής της Σαρία ως νόμου κράτους και στην παραχώρηση δικαιοδοσίας στα δικαστήρια της Σαρία να εκδικάζουν υποθέσεις οικογενειακού δικαίου και περιουσιακών διαφορών.

Παρ' όλα αυτά, τα παραπάνω νούμερα ποικίλουν σημαντικά, όταν οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε πιο συγκεκριμένα ζητήματα όπως η αποστασία και οι σωματικές ποινές. Τα τρία τέταρτα των Νοτιοασιατών τάχθηκαν υπέρ της θανατικής καταδίκης στην περίπτωση της αποστασίας, αντί του 56% της Μέσης Ανατολής και του ελάχιστου 27% της Νοτιοανατολικής Ασίας, ενώ το 81% της Νότιας Ασίας υποστήριξε την σωματική τιμωρία, σε σύγκριση με το 57% της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής και το 46% της Νοτιοανατολικής Ασίας. Η Νότια Ασία αποδείχθηκε ως το μοναδικό κομμάτι του μουσουλμανικού κόσμου με προτίμηση σε έναν ισχυρό ηγέτη αντί της δημοκρατίας, με την πλειοψηφία των πιστών, και στις τρεις περιοχές, να θεωρεί την θρησκευτική ελευθερία ως κάτι θετικό. Ποσοστά μεταξύ των 65% και 79%, σημειώθηκαν σε όλες τις περιοχές, με τους ερωτηθέντες να επιθυμούν θρησκευτικούς ηγέτες με πολιτική επιρροή.

Τα εγκλήματα τιμής πιθανότατα αποτελούν το μόνο अपαράλλαχτο φαινόμενο των τελευταίων χρόνων. Οι δημοσκοπήσεις του Αραβικού Βαρομέτρου, τα έτη 2018 και 2019, έδειξαν ότι περισσότεροι ήταν αυτοί που αποδέχονταν τα εγκλήματα τιμής παρά την ομοφυλοφιλία. Όπως δείχνουν και οι δημοσκοπήσεις, στις περισσότερες χώρες οι νέοι Άραβες είναι πιθανότερο να συγχωρήσουν κάποιο έγκλημα τιμής συγκριτικά με τους γονείς τους. Αυτό επιβεβαιώνεται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και τις ευκαιριακές διαμαρτυρίες. Στις αρχές του 2020, χιλιάδες

κόσμος συγκεντρώθηκε στη Χεβρώνα, μία συντηρητική πόλη της Δυτικής Όχθης, μετά την υπογραφή της σύμβασης του ΟΗΕ από την Παλαιστινιακή Αρχή, με θέμα την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως Κατά των Γυναικών.

Παρ' όλα αυτά, οι αξιώσεις τόσο της Σαουδικής Αραβίας, η οποία αυτοπροβάλλεται ως ηγέτιδα μίας ασαφούς μορφής μετριοπαθούς Ισλάμ που κηρύττει την πλήρη υπακοή στον ηγεμόνα, όσο και των υποστηρικτών διαφόρων πτυχών του πολιτικού Ισλάμ, όπως η Τουρκία και το Ιράν, πέφτουν στο κενό δεδομένης της δραματικής μεταβολής στις στάσεις απέναντι στην θρησκεία και τη θρησκευτικότητα.

Αναγνωρίζοντας την αλλαγή

Μεταξύ των αντιπάλων της Μέσης Ανατολής για ήπια θρησκευτική ισχύ τα ΗΑΕ, με πληθυσμό στην πλειοψηφία του μη γηγενείς, είναι πιθανώς το μόνο κράτος που μπορεί να κάνει μία καθαρή αρχή. Τα ΗΑΕ είναι ο μόνος διεκδικητής που έχει αρχίσει να αναγνωρίζει τις συνεχώς μεταβαλλόμενες στάσεις και τις δημογραφικές πραγματικότητες. Οι σαουδαραβικές αρχές τον Νοέμβριο του 2020 ήραν την απαγόρευση κατανάλωσης αλκοόλ και της συμβίωσης ανύπαντρων ζευγαριών. Σε μία προσπάθεια να προσεγγίσουν τους νέους, τα ΗΑΕ οργάνωσαν το 2021 μία διαδικτυακή συζήτηση στην οποία λάβανε μέρος 3.000 φοιτητές, με στόχο να τους παρακινήσουν να σκεφτούν καινοτόμα σχετικά με την πορεία της χώρας τα επόμενα 50 χρόνια.

Τέτοιου είδους κινήσεις όμως δεν εξαλείφουν εντελώς τον κίνδυνο ότι οι συνεχώς μεταβαλλόμενες στάσεις πιθανώς να αποδυναμώσουν τις προσπάθειες των ΗΑΕ, αλλά και των ανταγωνιστών της στη Μέση Ανατολή, για την θρησκευτική ήπια ισχύ. Πρόβλημα αποτελεί για τους ηγεμόνες των ΗΑΕ και τους Σαουδάραβες πρίγκιπες, τον Μοχάμεντ Μπιν Ζαγέντ και τον Μοχάμεντ μπιν Σαλμάν, αντιστοίχως, ότι η χαλάρωση των κοινωνικών περιορισμών στη Σαουδική Αραβία —συμπεριλαμβανομένης της αποσάθρωσης της θρησκευτικής αστυνομίας του βασιλείου, της άρσης της απαγόρευσης οδήγησης των γυναικών, την λιγότερο αυστηρή εφαρμογή του

διαχωρισμού των φύλων, την εισαγωγή ψυχαγωγίας δυτικού τύπου και τις περισσότερες επαγγελματικές ευκαιρίες για τις γυναίκες, αλλά και ως και ένα βαθμό πραγματική θρησκευτική ανεκτικότητα και πλουραλισμό στα ΗΑΕ— αποτελούν μόνο τα πρώτα βήματα ανταπόκρισης των προσδοκιών των νέων.

«Οι άνθρωποι έχουν κουραστεί από την οργανωμένη θρησκεία και την πιστή υπακοή στις εντολές της. Αυτό ισχύει για όλα τα κράτη του Κόλπου και τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο», σχολίασε ένας Σαουδάραβας επιχειρηματίας. Η κοινωνική επιστήμονας Ellen van de Bovenkamp, περιγράφει την ζωή των Μαροκινών, εκ των οποίων πήρε συνεντεύξεις για την διδακτορική της διατριβή, ως μία «εξατομικευμένη, αυτοδημιούργητη θρησκευτικότητα, στην οποία η ηθική και η πολιτική είναι πιο σημαντικές από τα τελετουργικά».

Ωστόσο, οι θρησκευτικές αρχές στη Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ, τη Τουρκία, το Κατάρ, το Ιράν και το Μαρόκο συνεχίζουν να προβάλλουν ερμηνείες της πίστης που εξυπηρετούν το κράτος και συχνά διατυπώνονται στο πλαίσιο της ανοχής και του δια-θρησκευτικού διαλόγου, αλλά διατηρούν τους παρωχημένους νομικούς κανόνες των παραδόσεων και των γραφών που ανάγονται σε παλαιότερους χρόνους. Οι ξεπερασμένες έννοιες της δουλείας, του ποιος είναι πιστός και ποιος άπιστος, της αποστασίας, της βλασφημίας και της σωματικής τιμωρίας, που χρήζουν επαναπροσδιορισμού, παραμένουν υπό όρους θρησκευτικού δικαίου παγωμένες στο χρόνο. Πολλές από αυτές τις έννοιες έχουν ενσωματωθεί στις εθνικές νομοθεσίες, με εξαίρεση τη δουλεία που έχει απαγορευτεί στο εθνικό δίκαιο, παραμένοντας όμως μέρος του ισλαμικού νόμου.

Ενώ η Τουρκία συνεχίζει, τουλάχιστον ονομαστικά, να τηρεί την κοσμική δημοκρατική της προέλευση, δεν διαφέρει καθόλου από τους αντιπάλους της όταν πρόκειται για την προετοιμασία των κρατικοδίαιτων κληρικών, των οποίων η ικανότητα να σκέφτονται έξω από το κουτί και να αναπτύσσουν νέες ερμηνείες της πίστης, παρεμποδίζεται από ένα σύστημα θρησκευτικής εκπαίδευσης που σταματά κάθε κριτική σκέψη και δημιουργικότητα. Αντίθετα, δίνει έμφαση στη μελέτη της

αραβικής, της απομνημόνευσης του Κορανίου και άλλων θρησκευτικών κειμένων δημιουργώντας ένα θρησκευτικό και πολιτικό κατεστημένο που αποθαρρύνει, εάν όχι τιμωρεί, την καινοτομία.

Η διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των κρατικών προβολών της θρησκείας και των λαϊκών προσδοκιών οφείλεται στη κυβερνητική υποταγή των θρησκευτικών ιδρυμάτων που μετατρέπει τους κληρικούς και τους διανοούμενους σε παπαγάλους του καθεστώτος και τροφοδοτεί το σκεπτικισμό των νέων απέναντι σε θρησκευτικούς θεσμούς και ηγέτες.

«Οι νέοι [...] έχουν παρακολουθήσει το πώς οι θρησκευτικές προσωπικότητες, οι οποίες εξακολουθούν να έχουν επιρροή σε πολλές αραβικές κοινωνίες, μερικές φορές μπορεί να υποχωρήσουν και να αλλάξουν τα λεγόμενα τους ακόμη και αν αρχικά είχαν αντισταθεί. Αυτό όχι μόνο τροφοδοτεί τον σκεπτικισμό των νέων Αράβων έναντι των θρησκευτικών θεσμών, αλλά επίσης υπογραμμίζει την ασυνέπεια του θρησκευτικού λόγου και την αδυναμία του να παρέχει έγκαιρες εξηγήσεις ή αιτιολογήσεις για την συνεχώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα του σήμερα», δήλωσε ο ερευνητής Eman Alhussein σχολιάζοντας στην Arab Youth Survey το 2020.

Ο Rooyan Tamimi Arab, ο συνδιοργανωτής μιας διαδικτυακής έρευνας του 2020 σχετικά με τις στάσεις των Ιρανών απέναντι στη θρησκεία, αποκάλυψε μια εκπληκτική απόρριψη της κρατικά επιβαλλόμενης τήρησης των συντηρητικών θρησκευτικών ηθών, καθώς και του ρόλου της θρησκείας στη δημόσια ζωή, σημείωσε ότι το διευρυνόμενο χάσμα «γίνεται ένα υπαρξιακό ζήτημα. Το κράτος θέλει να είσαι κάτι που εσύ δεν θέλεις [...]. Η πολιτική απογοήτευση μετατράπηκε σταδιακά σε θρησκευτική απογοήτευση [...]. Οι Ιρανοί έχουν απομακρυνθεί από τη επίσημη θρησκεία σε μια άνευ προηγουμένου κλίμακα».

Σε παρόμοιο πνεύμα, ο Τούρκος ιστορικός τέχνης Nese Yildiran προειδοποίησε πρόσφατα, ότι η fatwa (φετβάς ή ιερονομικό διάταγμα) που εκδόθηκε από τη Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων του Προέδρου Ερντογάν, αλλιώς Diyanet, ανακηρύσσοντας τα δημοφιλή φυλαχτά που διώχνουν το «κακό μάτι», ως απαγορευμένα από το Ισλάμ, πυροδότησε τις αντιδράσεις ενός κλάδου με τη μεγαλύτερη χρηματοδότηση από τη κυβέρνηση. Την fatwa ακολούθησε η έκδοση άλλων παρόμοιων θρησκευτικών απόψεων που απαγορεύουν το βάψιμο των μουστακιών και των γενειάδων των ανδρών, τη σίτιση σκύλων στο σπίτι, τα τατουάζ, και την εθνική λαχειοφόρο αγορά, όπως επίσης και άλλων απόψεων που θεωρήθηκαν ότι εγκρίνουν ή δικαιολογούν την κακοποίηση παιδιών και τη βία κατά των γυναικών.

2. Πρωτότυπο

30.03.2021

Battle for the Soul of Islam

by Jason M. Dorsey

TROUBLE is brewing in the backyard of Muslim-majority states competing for religious soft power and leadership of the Muslim world in what amounts to a battle for the soul of Islam. Shifting youth attitudes towards religion and religiosity threaten to undermine the rival efforts of Saudi Arabia, Turkey, Iran and, to a lesser degree, the United Arab Emirates, to cement their individual state-controlled interpretations of Islam as the Muslim world's dominant religious narrative. Each of the rivals see their efforts as key to securing their autocratic or authoritarian rule as well as advancing their endeavors to carve out a place for themselves in a new world order in which power is being rebalanced.

Research and opinion polls consistently show that the gap between the religious aspirations of youth—and, in the case of Iran other age groups—and state-imposed interpretations of Islam is widening. The shifting attitudes amount to a rejection of Ash'arism, the fundament of centuries-long religiously legitimized authoritarian rule in the Sunni Muslim world that stresses the role of scriptural and clerical authority. Mustafa Akyol, a prominent Turkish Muslim intellectual, argues that Ash'arism has dominated Muslim politics for centuries at the expense of more liberal strands of the faith “not because of its merits, but because of the support of the states that ruled the medieval Muslim world.”

Similarly, Nadia Oweidat, a student of the history of Islamic thought, notes that “no topic has impacted the region more profoundly than religion. It has changed the geography of the region, it has changed its language, it has changed its culture. It has

been shaping the region for thousands of years. [...] Religion controls every aspect of people who live in the Arab world.”

The polls and research suggest that youth are increasingly skeptical towards religious and worldly authority. They aspire to more individual, more spiritual experiences of religion. Their search leads them in multiple directions that range from changes in personal religious behavior that deviates from that proscribed by the state to conversions in secret to other religions even though apostasy is banned and punishable by death, to an abandonment of organized religion all together in favor of deism, agnosticism, or atheism.

“The youth are not interested in institutions or organizations. These do not attract them or give them any incentive; just the opposite, these institutions and organizations and their leadership take advantage of them only when they are needed for their attendance and for filling out the crowds,” said Palestinian scholar and former Hamas education minister Nasser al-Din al-Shaer.

Atheists and converts cite perceived discriminatory provisions in Islam’s legal code towards various Muslim sects, non-Muslims, and women as a reason for turning their back on the faith. “The primary thing that led me to atheism is Islam’s moral aspect. How can, for example, a merciful and compassionate God, said to be more merciful than a woman on her baby, permit slavery and the trade of slaves in slave markets? How come He permits rape of women simply because they are war prisoners? These acts would not be committed by a merciful human being much less by a merciful God,” said Hicham Nostic, a Moroccan atheist, writing under a pen name.

Revival, Reversal

The recent research and polls suggest a reversal of an Islamic revival that scholars like John Esposito in the 1990s and Jean-Paul Carvalho in 2009 observed that was bolstered by the 1979 Islamic revolution in Iran, the results of a 1996 World Values Survey that reported a strengthening of traditional religious values in the Muslim world, the rise of Turkish leader Recep Tayyip Erdogan, and the initial Muslim Brotherhood electoral victories in Egypt and Tunisia in the wake of the 2011 popular Arab revolts.

“The indices of Islamic reawakening in personal life are many: increased attention to religious observances (mosque attendance, prayer, fasting), proliferation of religious programming and publications, more emphasis on Islamic dress and values, the revitalization of Sufism (mysticism). This broader-based renewal has also been accompanied by Islam’s reassertion in public life: an increase in Islamically oriented governments, organizations, laws, banks, social welfare services, and educational institutions,” Esposito noted at the time.

Carvalho argued that an economic “growth reversal which raised aspirations and led subsequently to a decline in social mobility which left aspirations unfulfilled among the educated middle class (and) increasing income inequality and impoverishment of the lower-middle class” was driving the revival. The same factors currently fuel a shift away from traditional, Orthodox, and ultra-conservative values and norms of religiosity.

The shift in Muslim-majority countries also contrasts starkly with a trend towards greater religious Orthodoxy in some Muslim minority communities in Europe. A 2018 report by the Dutch government’s Social and Cultural Planning Bureau noted that the number of Muslims of Turkish and Moroccan descent who strictly observe traditional religious precepts had increased by approximately eight percent. Dutch citizens of Turkish and Moroccan descent account for two-thirds of the country’s Muslim

community. The report suggested that in a pluralistic society in which Muslims are a minority, “the more personal, individualistic search for true Islam can lead to youth becoming more strict in observance than their parents or environment ever were.”

Changing attitudes towards religion and religiosity that mirror shifting attitudes in non-Muslim countries are particularly risky for leaders, irrespective of their politics, who cloak themselves in the mantle of religion as well as nationalism and seek to leverage that in their geopolitical pursuit of religious soft power. The 2011 popular Arab revolts as well as mass anti-government protests in various Middle Eastern countries in 2019 and 2020 spotlighted the subversiveness of the change. “The Arab Spring was the tipping point in the shift [...]. It was the epitome of how we see the change. The calls were for ‘dawla madiniya,’ a civic state. A civic state is as close as you can come to saying [...], we want a state where the laws are written by people so that we can challenge them, we can change them, we can adjust them. It’s not God’s law, it’s madiniya, it’s people’s law,” Oweidat, the Islamic thought scholar, said.

Akyol went further, noting in a journal article that “too many terrible things have recently happened in the Arab world in the name of Islam. These include the sectarian civil wars in Syria, Iraq, and Yemen, where most of the belligerents have fought in the name of God, often with appalling brutality. The millions of victims and bystanders of these wars have experienced shock and disillusionment with religious politics, and more than a few began asking deeper questions.”

The 2011 popular Arab revolts reverberated across the Middle East, reshaping relations between states as well as domestic policies, even though initial achievements of the protesters were rolled back in Egypt and sparked wars in Libya, Yemen, and Syria.

Saudi Arabia, the UAE, Bahrain, and Egypt imposed a 3.5 year-long diplomatic and economic boycott of Qatar in part to cut their youth off from access to the Gulf state’s

popular Al Jazeera television network that supported the revolts and Islamist groups that challenged the region's autocratic rulers. Seeking to lead and tightly control a social and economic reform agenda driven by youth who were enamored by the uprisings, Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman "sought to recapture this mandate of change, wrap it in a national mantle, and sever it from its Arab Spring associations. The boycott and ensuing nationalist campaign against Qatar became central to achieving that," said Gulf scholar Kristin Smith Diwan.

Referring to the revolts, Moroccan journalist Ahmed Benchemsi suggested that "the Arab Spring may have stalled, if not receded, but when it comes to religious beliefs and attitudes, a generational dynamic is at play. Large numbers of individuals are tilting away from the rote religiosity Westerners reflexively associate with the Arab world."

Benchemsi went on to argue that "in today's Arab world, it's not religiosity that is mandatory; it's the appearance of it. Nonreligious attitudes and beliefs are tolerated as long as they're not conspicuous. As a system, social hypocrisy provides breathing room to secular lifestyles, while preserving the façade of religion. Atheism, per se, is not the problem. Claiming it out loud is. So those who publicize their atheism in the Arab world are fighting less for freedom of conscience than for freedom of speech." The same could be said for the right to convert or opt for alternative practices of Islam.

Syrian journalist Sham al-Ali recounts the story of a female relative who escaped the civil war to Germany where she decided to remove her hijab. Her father, who lives in Turkey, accepted his daughter's decision but threatened to disown her if she posted pictures of herself uncovered on Facebook. "His issue was not with his daughter's abandonment of religious duty, but with her publicizing that before her family and society at large," Al-Ali said.

Neo-patriarchism

Neo-patriarchism, a pillar of Arab autocratic rule, heightens concern about public appearance and perception. A phrase coined by American-Palestinian scholar Hisham Sharabi, neo-patriarchism involves projection of the autocratic leader as a father figure. Autocratic Arab society, according to Sharabi, was built on the dominance of the father, a patriarch around which the national as well as the nuclear family are organized. Relations between a ruler and the ruled are replicated in the relationship between a father and his children. In both settings, the paternal will is absolute, mediated in society as well as the family by a forced consensus based on ritual and coercion.

As a result, neo-patriarchism often reinforces pressure to abide by state-imposed religious behavior and at the same time fuels changes in attitudes towards religion and religiosity among youth who resent their inability to chart a path of their own. Primary and secondary schools have emerged as one frontline in the struggle to determine the boundaries of religious expression and behavior. Recent developments in Egypt, a brutal autocracy, and Indonesia, the world's largest Muslim-majority democracy, offer contrasting perspectives on how the tug of war between students and parents, schoolteachers and administrations, and the state plays out.

Mada Masr, Egypt's foremost independent news outlet, documented how in 2020 Egyptian schoolgirls who refused to wear a hijab were being coerced and publicly shamed in the knowledge that the education ministry was reluctant to enforce its policy not to mandate the wearing of a headdress. "The model, decent girl is expected to dress modestly and wear a hijab to signal her pride in her religious identity, since hijab is what distinguishes her from a Christian girl," said Lamia Lotfy, a gender consultant and rights activist. Teachers at public high schools said they were reluctant to take boys to

task for violating dress codes because they were more likely to push back and create problems.

In sharp contrast, Indonesian Religious Affairs Minister Yaquut Cholil Qoumas issued in early 2021 a decree together with the ministers of home affairs and education threatening to sanction state schools that seek to impose religious garb in violation of government rules and regulations. The decree was issued amid a public row sparked by the refusal of a Christian student to obey her school principal's instructions requiring all pupils to wear Islamic clothing. Qoumas is a leader of Nahdlatul Ulama, the world's largest Muslim movement and foremost advocate of theological reform in line with the Universal Declaration of Human Rights. "Religions do not promote conflict, neither do they justify acting unfairly against those who are different," Qoumas said.

A Muslim nation that replaced a decades long autocratic regime with a democracy in a popular revolt in 1998, Indonesia is Middle Eastern rulers' worst nightmare. The shifting attitudes of Middle Eastern youth towards religion and religiosity suggest that experimentation with religion in post-revolt Indonesia is a path that it would embark on if given the opportunity. Indonesia is "where the removal of constraints imposed by an authoritarian regime has opened up the imaginative terrain, allowing particular types of religious beliefs and practices to emerge [...]. The Indonesian cases study [...] brings into sharper relief processes that are happening in ordinary Muslim life elsewhere," said Indonesia scholar Nur Amali Ibrahim.

A 2019 poll of Arab youth showed that two-thirds of those surveyed felt that religion played too large a role in their lives, up from 50 percent four years earlier. Nearly 80 percent argued that religious institutions needed to be reformed while half said that religious values were holding the Arab world back. Surveys conducted over the last decade by Arab Barometer, a research network at Princeton University and the University of Michigan, showed a growing number of youths turning their backs on religion. "Personal piety has declined some 43 percent over the past decade, indicating

less than a quarter of the population now define themselves as religious,” the survey concluded.

With the trend being the strongest among Libyans, many Libyan youth gravitate towards secretive atheist Facebook pages. They often are products of the UAE’s failed attempt to align the hard power of its military intervention in Libya with religious soft power. Said, a 25-year-old student from Benghazi, the stronghold of the UAE and Saudi-backed rebel forces led by self-appointed Field Marshal Khalifa Haftar, turned his back on religion after his cousin was beheaded in 2016 for speaking out against militants. UAE backing of Haftar has involved the population of his army by Madkhalists, a branch of Salafism named after a Saudi scholar who preaches absolute obedience to the ruler and projects the kingdom as a model of Islamic governance. “My cousin’s death occurred during a period when I was deeply religious, praying five times a day and studying ten new pages of the Qur’an each evening,” Said said.

A majority of respondents in Egypt, Lebanon, Jordan, Saudi Arabia, the UAE, Turkey, and Iran said in a 2017 poll conducted by Washington-based John Zogby Associates that they wanted religious movements to focus on personal faith and spiritual guidance and not involve themselves in politics. Iraq and Palestine were the outliers with a majority favoring a political role for religious groups.

The response to polls in the second half of the second decade of the twenty-first century contrasts starkly with attitudes expressed in a survey of the world’s Muslims by the Pew Research Center several years earlier. Pew’s polling suggested that ultra-conservative attitudes long promoted by Saudi Arabia, the UAE, and Qatar that legitimized authoritarian and autocratic regimes remained popular. More than 70 percent of those surveyed at the time in South Asia, Southeast Asia, the Middle East, and North Africa favored making Sharia the law of the land and granting Sharia courts jurisdiction over family law and property disputes.

Those numbers varied broadly, however, when respondents were asked about specific issues like apostasy and corporal punishment. Three-quarters of South Asians favored the death sentence for apostasy as opposed to 56 percent in the Middle East and only 27 percent in Southeast Asia, while 81 percent in South Asia supported physical punishment compared to 57 percent in the Middle East and North Africa and 46 percent in Southeast Asia. South Asia emerged as the only part of the Muslim world in which respondents preferred a strong leader to democracy while a majority of the faithful in all three regions viewed religious freedom as positive. Between 65 and 79 percent in all regions wanted to see religious leaders have political influence.

Honor killings may be the one area where attitudes have not changed that much in recent years. Arab Barometer's polling in 2018 and 2019 showed that more people thought honor killings were acceptable than homosexuality. In most countries polled, young Arabs appeared more likely than their parents to condone honor killings. Social media and occasional protests bear that out. Thousands rallied in early 2020 in Hebron, a conservative city on the West Bank, after the Palestinian Authority signed the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women.

Nonetheless, the assertions by Saudi Arabia that projects itself as the leader of an unidentified form of moderate Islam that preaches absolute obedience to the ruler and by advocates of varying strands of political Islam such as Turkey and Iran ring hollow in light of the dramatic shift in attitudes towards religion and religiosity.

Acknowledging Change

Among the Middle Eastern rivals for religious soft power, the United Arab Emirates, populated in majority by non-nationals, may be the only one to emerge with a cleaner slate. The UAE is the only contender to have started acknowledging changing attitudes and demographic realities. Authorities in November 2020 lifted the ban on consumption

of alcohol and cohabitation among unmarried couples. In a further effort to reach out to youth, the UAE organized in 2021 a virtual consultation with 3,000 students aimed at motivating them to think innovatively over the country's path in the next 50 years.

Such moves do not fundamentally eliminate the risk that the changing attitudes may undercut the religious soft power efforts of the UAE and its Middle Eastern competitors. The problem for rulers like the UAE and Saudi crown princes, Mohammed bin Zayed and Mohammed bin Salman, respectively, is that the loosening of social restrictions in Saudi Arabia—including the emasculation of the kingdom's religious police, the lifting of a ban on women's driving, less strict implementation of gender segregation, the introduction of Western-style entertainment and greater professional opportunities for women, and a degree of genuine religious tolerance and pluralism in the UAE—are only first steps in responding to youth aspirations.

“People are sick and tired of organized religion and being told what to do. That is true for all Gulf states and the rest of the Arab world,” quipped a Saudi businessman. Social scientist Ellen van de Bovenkamp describes Moroccans she interviewed for her PhD thesis as living “a personalized, self-made religiosity, in which ethics and politics are more important than rituals.”

Nevertheless, religious authorities in Saudi Arabia, the UAE, Turkey, Qatar, Iran, and Morocco continue to project interpretations of the faith that serve the state and are often framed in the language of tolerance and inter-faith dialogue but preserve outmoded legal categories, traditions, and scripture that date back centuries. Outdated concepts of slavery, who is a believer and who is an infidel, apostasy, blasphemy, and physical punishment that need reconceptualization remain in terms of religious law frozen in time. Many of those concepts, with the exception of slavery that has been banned in national law yet remains part of Islamic law, have been embedded in national legislations.

While Turkey continues to, at least nominally, adhere to its secular republican origins, it is no different from its rivals when it comes to grooming state-aligned clergymen, whose ability to think out of the box and develop new interpretations of the faith is impeded by a religious education system that stymies critical thinking and creativity. Instead, it too emphasizes the study of Arabic and memorization of the Qur'an and other religious texts and creates a religious and political establishment that discourages, if not penalizes, innovation.

Widening the gap between state projections of religion and popular aspirations is the fact that governments' subjugation of religious establishments turns clerics and scholars into regime parrots and fuels youth skepticism towards religious institutions and leaders.

"Youth have [...] witnessed how religious figures, who still remain influential in many Arab societies, can sometimes give in to change even if they have resisted it initially. This not only feeds into Arab youth's skepticism towards religious institutions but also further highlights the inconsistency of the religious discourse and its inability to provide timely explanations or justifications to the changing reality of today," said Gulf scholar Eman Alhussein in a commentary on the 2020 Arab Youth Survey.

Pooyan Tamimi Arab, the co-organizer of an online survey in 2020 of Iranian attitudes towards religion that revealed a stunning rejection of state-imposed adherence to conservative religious mores as well as the role of religion in public life noted the widening gap "becomes an existential question. The state wants you to be something that you don't want to be [...]. "Political disappointment steadily turned into religious disappointment [...]. Iranians have turned away from institutional religion on an unprecedented scale."

In a similar vein, Turkish art historian Nese Yildiran recently warned that a fatwa issued by President Erdogan's Directorate of Religious Affairs or Diyanet declaring popular talismans to ward off "the evil eye" as forbidden by Islam fueled criticism of one of the best-funded branches of government. The fatwa followed the issuance of similar religious opinions banning the dying of men's moustaches and beards, feeding dogs at home, tattoos, and playing the national lottery as well as statements that were perceived to condone or belittle child abuse and violence against women.

3. Σχολιασμός

3.1 Εισαγωγή

Αντικείμενο της εργασίας είναι η μετάφραση του άρθρου του James M. Dorsey με τίτλο «Battle for the Soul of Islam», το οποίο αναρτήθηκε στο προσωπικό του ιστολόγιο στις 30 Μαρτίου του 2021. Ο συντάκτης του κειμένου, James M. Dorsey είναι αρθρογράφος και ερευνητής στη σχολή Διεθνών Σχέσεων S. Rajaratnam του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Nanyang της Σιγκαπούρης. Το κείμενο προς μετάφραση πραγματεύεται το πως τα κράτη μουσουλμανικής πλειοψηφίας βρίσκονται σε μία μάχη για την θρησκευτική ήπια ισχύ, όμως οι αλλαγές στις στάσεις των πιστών ανατρέπουν τα σχέδια τους και τα αναγκάζουν να συμβαδίσουν με τα αιτήματα τους για παραχώρηση δικαιωμάτων υπό τον φόβο μεγαλύτερων αντιδράσεων που μπορεί να οδηγήσουν σε αναταραχές και προσβολή της εξουσίας τους.

Τα τελευταία χρόνια στο όνομα του Ισλάμ έχουν διεξαχθεί εμφύλιοι πόλεμοι, φυλετικές και θρησκευτικές διακρίσεις αλλά και εξ ολοκλήρου καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με πολλούς μουσουλμάνους να ερωτώνται αν αυτό είναι το πραγματικό Ισλάμ. Η κατάχρηση της μουσουλμανικής θρησκείας από τα αυταρχικά και απολυταρχικά καθεστώτα έχει ως αποτέλεσμα την απογοήτευση των μουσουλμάνων, και δη των μικρών ηλικιών, οι οποίοι βλέπουν την θρησκεία ως ένα ακόμα μέσο χάραξης πολιτικής και επιζητούν την αλλαγή αυτού. Η καταπίεση που ασκούν αυτά τα καθεστώτα υπό το προσωπείο της θρησκείας, διαθέτει διεθνικό χαρακτήρα και αποτελεί πρόβλημα της διεθνούς κοινότητας καθώς την επηρεάζει άμεσα, για παράδειγμα μέσα από τις προσφυγικές ροές και την θρησκευτική τρομοκρατία. Το παρόν κείμενο θα μπορούσε να συντελέσει σε μία μελέτη του τρόπου κατανόησης και ανάλυσης καταστάσεων, όπως αυτής του καθεστώτος των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, με στόχο να αποδείξει ότι οι επιβαλλόμενες ερμηνείες απέχουν από το αληθινό Ισλάμ.

3.2. Επικοινωνιακό πλαίσιο

Το προς μετάφραση κείμενο είναι ένα άρθρο με γλώσσα-πηγή την αγγλική και γλώσσα-στόχο την ελληνική. Πομπό αποτελεί ο συντάκτης του κείμενου James M. Dorsey, αρθρογράφος και μελετητής, με τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα να επικεντρώνονται στις εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, τις κοινωνικές αλλαγές και το αντίκτυπο αυτών στη Μέση Ανατολή, την Βόρεια Αφρική, την Νοτιοανατολική και Κεντρική Ασία. Το κείμενο-πηγή αναρτήθηκε στο προσωπικό ιστολόγιο που διατηρεί ο James M. Dorsey, στον ιστότοπο Center for International Relations and Sustainable Development, στις 30 Μαρτίου του 2021. Το θέμα του άρθρου σχετίζεται με την σχέση του κράτους και της θρησκείας του Ισλάμ καθώς και στις αλλαγές στις στάσεις των πιστών προς τα θεοκρατικά καθεστώτα.

Δέκτες του μηνύματος αποτελούν οι αναγνώστες του ιστολογίου, οι οποίοι επιθυμούν να πληροφορηθούν τόσο για τις εξελίξεις στις μουσουλμανικές χώρες αλλά και ειδικότερα για τη σχέση θρησκείας και κράτους. Ο ιστότοπος, όπως και το ιστολόγιο, στο οποίο αναρτήθηκε το κείμενο δημοσιεύονται ως επί των πλείστων άρθρα που σχετίζονται με τον κλάδο των διεθνών σχέσεων, έτσι μπορεί να ειπωθεί ότι ο δέκτης του κειμένου-πηγή είναι εξοικειωμένος με αυτή την θεματολογία και διαθέτει όλες τις απαραίτητες γνώσεις για την επιτυχή κατανόηση του. Το κείμενο-πηγή διαθέτει ένα ιδιαίτερο ύφος δομημένο τόσο σε ποιητικές εκφράσεις, όσο και σε λογικά επιχειρήματα που στηρίζονται σε έρευνες και μαρτυρίες. Επίσης, παρατηρείται και η εκτεταμένη χρήση ισλαμικών όρων, όπως παραδείγματος χάρη: «Ash'arism», «Sharia», «fatwa», «Islam's code law». Η σημασία των όρων αυτών θεωρείται γνωστή στον αναγνώστη και γι' αυτό δεν χρησιμοποιείται καμία υποσημείωση.

Όσον αφορά το επικοινωνιακό πλαίσιο του κειμένου-στόχου, ο πομπός παραμένει ο ίδιος, όμως δέκτες αποτελούν πλέον όσοι ομιλούν την ελληνική γλώσσα. Το ποιητικό και πληροφοριακό ύφος διατηρείται παρόμοιο με από αυτόν του πρωτοτύπου. Στα δύο κείμενα παρατηρείται χώρο-χρονική απόκλιση, αφού το πρωτότυπο έχει συνταχθεί πριν την απέλαση των στρατιωτικών δυνάμεων των ΗΠΑ από το Αφγανιστάν και την επανάκτηση της εξουσίας από τους Ταλιμπάν, με αυτό να

καθιστά το περιεχόμενο του εν μέρει μη ενημερωμένο. Ταυτόχρονα, όμως, φέρνει στην επικαιρότητα την σχέση μεταξύ του κράτους με το πραγματικό Ισλάμ, όπως και την εναντίωση των πιστών σε ένα θεοκρατικό καθεστώς. Το προς μετάφραση κείμενο θα πρέπει να προσαρμοστεί στις ανάγκες της επικαιρότητας, για αυτό το λόγο ο δέκτης του κειμένου-στόχου προειδοποιείται για την χώρο-χρονική απόκλιση του κειμένου με το σήμερα μέσω μίας σημείωσης στην αρχή του κειμένου-στόχου.

3.3. Κειμενικός Τύπος και Λειτουργίες Κειμένου

Κατά τα πρώτα στάδια της μεταφραστικής διαδικασίας, το κείμενο-πηγή έπρεπε να αναλυθεί ως προς την δομή, την λειτουργία και το περιεχόμενο του, σημαντικό θεωρητικό στοιχείο αυτής της ανάλυσης αποτέλεσε η κειμενική τυπολογία. Σύμφωνα με την Reiss, η τυπολογία βοηθά τον μεταφραστή να ιεραρχήσει τα επίπεδα ισοδυναμίας που πρέπει να υιοθετήσει στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου μεταφραστικού Σκοπού (Reiss και Vermeer, 1984). Η ίδια, προτείνει μια νέα τυπολογία κειμένων, βασιζόμενη στο εργαλειακό μοντέλο των λειτουργιών της γλώσσας που εισήγαγε ο Karl Bühler. Η νέα τυπολογία της Reis διακρίνει δύο τρόπους κατηγοριοποίησης των κειμένων, οι οποίοι σχετίζονται με διαφορετικές έννοιες. Στην πρώτη, ο κειμενικός τύπος εξαρτάται από την κυρίαρχη επικοινωνιακή λειτουργία του κειμένου και μπορεί να είναι πληροφοριακός, εκφραστικός ή προτρεπτικός. Στην δεύτερη κατηγορία, τα κειμενικά είδη διαφοροποιούνται ως προς τα γλωσσικά χαρακτηριστικά ή τις συμβάσεις τους.

Με βάση την παραπάνω θεωρία, στο άρθρο του James M. Dorsey χρησιμοποιείται συνδυαστικά η πληροφοριακή και η προτρεπτική επικοινωνιακή λειτουργία. Σύμφωνα με τη Nord (2014), «η κύρια λειτουργία των πληροφοριακών κειμένων είναι η πληροφόρηση του αναγνώστη σχετικά με αντικείμενα και φαινόμενα του πραγματικού κόσμου». Τα προτρεπτικά κείμενα, από την άλλη, εστιάζουν στην κλητική λειτουργία της γλώσσας, με σκοπό να δημιουργήσουν στον δέκτη ένα συγκεκριμένο εξωγλωσσικό αποτέλεσμα (Nord, 2014). Το κείμενο-πηγή έχει στόχο να «πείσει» τον αναγνώστη ότι οι επιβαλλόμενες ερμηνείες του Ισλάμ απέχουν από το αληθινό Ισλάμ, επιδιώκοντας να ανατρέψει τη στερεοτυπική εικόνα που τρέφουν οι

πολίτες του δυτικού κόσμου για την μουσουλμανική πίστη. Όπως επίσης, και να πληροφορήσει τους δέκτες για την κατάσταση και τις εξελίξεις επί του θέματος.

Σύμφωνα με το εργαλειακό μοντέλο των λειτουργιών της γλώσσας του Bühler, οι λειτουργίες που εντοπίζονται στο κείμενο είναι η αναφορική-πληροφοριακή και η κλητική-προτρεπτική. Η χρήση της γλώσσας γίνεται με βάση την λογική, καθώς στηρίζεται σε στοιχεία, αριθμούς και γεγονότα. Ωστόσο, γίνεται επίσης χρήση γλωσσικών και υφολογικών μηχανισμών, όπως και ποιητικής γλώσσας με σκοπό την αισθητική ευαισθησία του αναγνώστη (Nord, 2014). Η γλώσσα είναι επίσημη, σε σημεία σαφής και σε άλλα ολίγον ασαφής εξαιτίας της χρήσης μεταφορικών εκφράσεων.

Τέλος, οι κειμενικές λειτουργίες του κειμένου-στόχου παραμένουν ίδιες με αυτές του κειμένου-πηγή, με την χώρο-χρονική διαφορά να σημειώνεται μέσω σημείωσης στην αρχή του κειμένου-στόχου. Κυρίαρχη επικοινωνιακή λειτουργία γίνεται η κλητική και η αναφορική-πληροφορική έρχεται σε δεύτερη μοίρα καθώς οι πληροφορίες που προσφέρει το κείμενο-στόχος δεν είναι επικαιροποιημένες, όμως παραμένουν χρήσιμες και αληθής. Στόχος, λοιπόν, ορίζεται κατά κύριο λόγο η ανάδειξη της διαφοροποίησης της θρησκευτικής πολιτικής των αυταρχικών καθεστώτων από το αληθινό Ισλάμ και τους πιστούς του, αλλά και πληροφόρηση του ελληνόφωνου κοινού για τις εξελίξεις στον αραβικό κόσμο πριν την επιστροφή των Ταλιμπάν σε θέση εξουσίας.

3.4. Σκοπός Κειμένου-Πηγής και Κειμένου-Στόχου

Σύμφωνα με τη θεωρία του Σκοπού, «η βασική αρχή που καθορίζει κάθε μεταφραστική διαδικασία είναι ο στόχος (Σκοπός) της συνολικής μεταφραστικής δράσης» (Nord, 2014).

Κατά τον Vermeer, κάθε κείμενο δημιουργείται με κάποιο στόχο, κατά την μεταφραστική διαδικασία σκοπός είναι η αναπαραγωγή αυτού του στόχου και των

προθέσεων του πομπού, ώστε το κείμενο-στόχος να μπορέσει να λειτουργήσει στην περίσταση στην οποία πρόκειται να χρησιμοποιηθεί και με τα άτομα που επιθυμούν να το χρησιμοποιήσουν, όπως αυτό επιθυμεί να λειτουργήσει (Vermeer, 1989). Για την επίτευξη αυτού, είναι απαραίτητη η διατήρηση του περιεχομένου και της έκφρασης, με την προϋπόθεση ότι ο σκοπός του μεταφράσματος συμπίπτει με τον σκοπό του πρωτοτύπου, ενώ εξίσου σημαντική κρίνεται και η διατήρηση των υφολογικών και εξωγλωσσικών στοιχείων.

Στόχος του κειμένου-πηγή, είναι τόσο να πείσει, όσο και να πληροφορήσει τον δέκτη με την χρήση πραγματικών γεγονότων και στοιχείων σχετικά με ένα μείζον θέμα. Το κείμενο-στόχος από την άλλη, έχει ως πρωτεύοντα στόχο να πείσει τον δέκτη να προβληματιστεί και ως δευτερεύοντα να τον ενημερώσει για το γενικό υπόβαθρο των πρόσφατων ραγδαίων εξελίξεων.

3.5. Κατηγορίες Μεταφραστικών Προβλημάτων

Σύμφωνα με τη Nord (2014), τα μεταφραστικά προβλήματα είναι αντικειμενικά ή τουλάχιστον διυποκειμενικά και δεν πρέπει να ταυτίζονται με τις μεταφραστικές δυσκολίες, δηλαδή τις υποκειμενικές δυσκολίες που συναντά ένας μεταφραστής κατά τη μεταφραστική διαδικασία, προχωράει στην διάκριση τεσσάρων μεταφραστικών προβλημάτων: τα πραγματολογικά, τα πολιτισμικά, τα γλωσσικά και τα ιδιάζοντα προβλήματα.

Στην παρούσα εργασία, τα μεταφραστικά προβλήματα αντιμετωπίστηκαν μέσα από μία κατά κατιούσα σειρά αναλυτική διαδικασία, σύμφωνα με την θεωρία της Nord σχετικά με την ιεράρχηση των μεταφραστικών προβλημάτων στο πλαίσιο μίας λειτουργικής μετάφρασης (Nord, 2014). Η μεταφραστική διαδικασία ξεκίνησε από πραγματολογικό επίπεδο και συνεχίστηκε σε πολιτισμικό, γλωσσικό και κειμενικό. Αυτή είναι και η σειρά με την οποία παρουσιάζονται παρακάτω τα μεταφραστικά προβλήματα, η ανάλυση και επίλυση τους μέσω παραδειγμάτων από το κείμενο-πηγή και το κείμενο-στόχος.

3.5.1 Πραγματολογικά μεταφραστικά προβλήματα

Στην πρώτη κατηγορία, ανήκουν τα πραγματολογικά μεταφραστικά προβλήματα, τα οποία προκύπτουν από τις διαφορετικές περιστάσεις τόσο του κειμένου-πηγή όσο και του κειμένου-στόχος και εντοπίζονται με την σύγκριση εξωκειμενικών παραγόντων, όπως ο πομπός, ο δέκτης, ο χώρος, ο χρόνος, το κίνητρο και η κειμενική λειτουργία. Αυτό το είδος προβλημάτων υπάρχει σε κάθε μεταφραστική διαδικασία, για αυτό τον λόγο, είναι γενικεύσιμο και δεν σχετίζονται με τις γλώσσες και τους πολιτισμούς (Nord, 2014).

Όπως έχει αναφερθεί, πρόκειται για ένα άρθρο, με πολιτικό χαρακτήρα, που συντάχθηκε από τον James M. Dorsey και δημοσιεύτηκε στο ιστολόγιο του. Πρόκειται, για ένα υβριδικό άρθρο που έχει στόχο να πληροφορήσει και να επηρεάσει τους δέκτες με εργαλεία τόσο την κυριολεκτική όσο και την ποιητική γλώσσα. Ο καταγγελτικός χαρακτήρας του κειμένου πλαισιώνεται από στατιστικά και προσωπικές μαρτυρίες που κάνουν έκκληση τόσο στην λογική όσο και στο συναίσθημα του δέκτη. Ακόμα, συχνές είναι οι επαναλήψεις και οι επεξηγήσεις των όρων, κάτι που λειτουργεί θετικά στην κατανόηση του δέκτη.

Κατά την μεταφραστική διαδικασία, πρόβλημα αποτέλεσε η χώρο-χρονική απόκλιση μεταξύ του πρωτότυπου και του μεταφράσματος. Το κείμενο-πηγή έχει συνταχθεί πριν την επιστροφή των Ταλιμπάν σε θέση εξουσίας, συνεπώς το περιεχόμενο του δεν ανταποκρίνεται εμφανώς στα θέματα της επικαιρότητας. Η επίλυση αυτού του προβλήματος επήλθε μέσω σημείωσης στην αρχή του κειμένου-στόχου για τον χρόνο συγγραφής του κειμένου, ο οποίος είναι πριν τις καταγιστικές εξελίξεις στην Μέση Ανατολή. Υπό αυτό το πρίσμα, το κείμενο-στόχος πληροφορεί τον δέκτη για το υπόβαθρο αυτών των εξελίξεων και προσπαθεί να τον πείσει να προβληματιστεί για την ουσία του αληθινού Ισλάμ, η οποία απέχει από αυτή που του προβάλλεται. Με αυτό τον τρόπο, το κείμενο-στόχος εξαλείφει την χώρο-χρονική απόκλιση, δίνοντας στον αναγνώστη τα γεγονότα από μία διαφορετική ματιά και καθιστώντας το κείμενο πάλι επίκαιρο.

3.5.2 Πολιτισμικά μεταφραστικά προβλήματα

Σύμφωνα με την Nord, κάθε πολιτισμός έχει τις δικές του νόρμες, συνήθειες και συμβάσεις (Nord, 2014). Τα πολιτισμικά μεταφραστικά προβλήματα συνεπώς προκύπτουν από τις διαφορές στις νόρμες και τις συμβάσεις που διέπουν την λεκτική και την μη λεκτική συμπεριφορά των δύο εμπλεκόμενων πολιτισμών. Τα πολιτισμικά προβλήματα, σε αντίθεση με τα πραγματολογικά, εξαρτώνται από τους συγκεκριμένους πολιτισμούς ή τις πολιτισμικές ομάδες που εμπλέκονται στη μεταφραστική διαδικασία (Nord, 2014).

Αρχικά, σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται θεσμοί, ιδρύματα και νομοθετικά σώματα που αναφέρονται τόσο στην αγγλική όσο και στην μουσουλμανική πραγματικότητα, των οποίων ο δέκτης του κειμένου-πηγή και του κειμένου-στόχου θεωρείται πως είναι γνώστης. Όσον αφορά την αγγλόφωνη πραγματικότητα, υπήρξε η ανάγκη απόδοσης στην ελληνική γλώσσα Ινστιτούτων, κέντρων ερευνών, εταιρειών δημοσκοπήσεων αλλά και πανεπιστημίων. Ο τρόπος απόδοσης των όρων εξαρτήθηκε από την υπάρχουσα χρήση τους στην ελληνική γλώσσα, αν δηλαδή υπήρχε κάποια επίσημη ή παγιωμένη μετάφραση τους. Παραδείγματος χάρη οι όροι που αποδόθηκαν με αυτόν τον τρόπο είναι: «Hamas», «Social and Cultural Planning Bureau», «Arab Barometer», «Princeton University», «University of Michigan. Οι όροι «World Values Survey» και «Pew Research Center» αποδόθηκαν με την επίσημη μετάφραση τους και σε παρένθεση τον ξενόγλωσσο όρο, καθώς μπορεί να είναι γνωστές στον δέκτη με αυτόν.

Επιπροσθέτως, το κείμενο βρίθει θρησκευτικής ορολογίας της οποίας ο δέκτης θεωρείται γνώστης ενώ οι περισσότεροι όροι επεξηγούνται κειμενικά. Στην πλειοψηφία τους αποδόθηκαν με την παγιωμένη και επίσημη μετάφραση τους στην ελληνική γλώσσα, μερικοί από τους όρους είναι: «Sharia», «Ash'arism», «Sufism», «Madkhalists». Σε άλλους όρους κρίθηκε σωστότερη η απόδοση τους μέσω της χρήσης των μεταφραστικών τεχνικών των Vinay και Dalbarnet (όπως αναφέρονται στην Τσίγκου, 2011). Συγκεκριμένα, ο όρος «hijab» αποδόθηκε μέσω δανείου, το οποίο ορίζεται ως «μία λέξη η οποία μεταφέρεται αυτούσια ή προσαρμόζεται στη μορφολογία και φωνολογία της γλώσσας-στόχος», με την απόδοση του όρου ως

«χιτζάμπ», καθώς θεωρήθηκε η πιο νοηματικά ακριβής μετάφραση. Οι όροι «Civic state», «Islam's legal code», «militants» αποδόθηκαν ως «κοσμικόδοξο κράτος», «ισλαμικό νομικό οικοδόμημα» και «εξτρεμιστές» αντιστοίχως. Κατά την μετάφραση τους έγινε χρήση της μεταφραστικής τεχνικής της προσαρμογής, της «εύρεσης αντίστοιχης πολιτισμικής πραγματικότητας στην γλώσσα-στόχο, εφόσον δεν υπάρχει η ίδια ακριβώς πραγματικότητα στους δύο πολιτισμούς» (Τσίγκου, 2021).

Επιπροσθέτως, ο όρος «fatwa» μεταφράστηκε μέσω εκτύπου, μεταφράστηκε δηλαδή κατά λέξη κρατώντας τους δομικούς κανόνες της γλώσσας-πηγής, προσθέτοντας όμως μία παρενθετική επεξήγηση του όρου, «fatwa (φετφάς ή ιερονομικό διάταγμα)», όπου στην παρένθεση αποδίδεται μέσω των μεταφραστικών τεχνικών του δανείου αλλά και της προσαρμογής. Με την τεχνική του εκτύπου αποδόθηκε και ο όρος «Arab Youth Survey» ο οποίος διατηρήθηκε με λατινικούς χαρακτήρες καθώς δεν βρέθηκε κάποια επίσημη μετάφραση του και θεωρήθηκε καλύτερο να παραμείνει ως έκτυπο προς αποφυγή παρερμηνειών.

Τέλος, υπήρξε αναφορά σε ειδησεογραφικά δίκτυα όπως το «Al Jazeera» και το «Mada Masr», αλλά και στο κοινωνικό δίκτυο «Facebook». Στην πρώτη περίπτωση, ο όρος αποδόθηκε μέσω δανείου, με την παγιωμένη δηλαδή μετάφραση του στον ελληνικό τύπο, ενώ ο δεύτερος όρος αποδόθηκε με την μορφή εκτύπου ώστε ο δέκτης να μπορεί να ανατρέξει σε αυτό και να μάθει και άλλες πληροφορίες. Με την μορφή εκτύπου αποδόθηκε και ο όρος «Facebook» καθώς έτσι έχει παγιωθεί η γραφή του στην γλώσσα-στόχο.

3.5.3 Γλωσσικά μεταφραστικά προβλήματα

Σύμφωνα με τη Nord (2014), γλωσσικά προβλήματα ορίζονται εκείνα που προκύπτουν τις από δομικές διαφορές στο λεξιλόγιο, τη σύνταξη και τα υπερτεμαχιακά στοιχεία των δύο γλωσσών. Κατά την διαδικασία της μετάφρασης, παρατηρήθηκε πληθώρα γλωσσικών προβλημάτων τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω.

Αρχικά, όσον αφορά την στίξη στο κείμενο-πηγή παρατηρείται ένας συνδυασμός μακροπερίοδου και βραχυπερίοδου λόγου, η χρήση δευτερευουσών προτάσεων προσδίδει στα κείμενα σοβαρότητα και συνθετότητα, χωρίς όμως να λείπει η αμεσότητα και η ζωντάνια. Κατά την μεταφραστική διαδικασία, ο μακροπερίοδος λόγος διατηρήθηκε μέσω αλλαγών στη μορφή και την σύνταξη, ώστε να μην δημιουργηθούν νοηματικά κενά στο κείμενο-στόχος. Βέβαια, αυτό δεν κατέστη δυνατό σε όλες τις περιπτώσεις. Παραδείγματος χάρη, η περίοδος « The recent research and polls suggest a reversal of an Islamic revival that ... Tunisia in the wake of the 2011 popular Arab revolts.» η οποία αποτελείται από τέσσερις προτάσεις, κρίθηκε αναγκαίο να διασπαστεί σε δύο ξεχωριστές περιόδους με στόχο το κείμενο να είναι ευανάγνωστο στο κοινό, συγκεκριμένα η διάσπαση έγινε ως εξής «Πρόσφατη έρευνα, αλλά και δημοσκοπήσεις, παρουσιάζουν την ανατροπή ... και Jean-Paul Carvalho το 2009.» και «Τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών (World Values Survey)...αραβικών λαϊκών εξεγέρσεων το 2011.».

Στη συνέχεια, στο κείμενο-πηγή εντοπίζονται τρεις σύνθετες λέξεις με το πρώτο συνθετικό ίδιο: «state-imposed», «state-controlled», «state-aligned». Η απόδοση αυτών των όρων έγινε με δύο τρόπους, μέσω της περίφρασης και της γενικής πτώσης. Επίσης, ένα άλλο γλωσσικό πρόβλημα αποτέλεσαν οι επαναλήψεις των όρων «said» και «scholar», κατά την μετάφραση τους οι όροι αυτοί αντικαταστάθηκαν από συνώνυμους. Παραδείγματος χάρη, ο όρος «said» αποδόθηκε ως «ανάφερε», «δήλωσε», «υποστήριξε», ενώ ο όρος «scholar» ως «στοχαστής», «ισλαμολόγος», «ερευνήτρια», «διανοούμενος». Η μετάφραση του τελευταίου όρου έγινε λαμβάνοντας υπόψιν τους προσδιοριζόμενους όρους και τις σημασίες τους, με στόχο την προσαρμογή αυτών στην γλώσσα-στόχο.

Επιπλέον, παρατηρήθηκε πως η γλώσσα-στόχος διαθέτει έναν όρο που αντιστοιχεί σε δύο της γλώσσας-πηγής, συγκεκριμένα οι όροι «research» και «survey» της γλώσσας-πηγής μεταφράζονται και οι δύο ως «έρευνα». Επιπροσθέτως, οι όροι «shift», «shifting attitudes» και «changing attitudes» έχουν παρόμοιο σημασιολογικό φορτίο κατά την μετάφραση επιλέχθηκαν οι αποδόσεις «μεταβολή», «μετακινούμενες στάσεις» και «συνεχώς μεταβαλλόμενες στάσεις» με αυτό τον τρόπο διατηρήθηκε το ύφος του κειμένου-πηγή καθώς οι διαφορετικές αποχρώσεις των σημασιών των όρων προσαρμόστηκαν στην γλώσσα-στόχο.

Ένα ακόμα μεταφραστικό πρόβλημα αποτέλεσαν οι συντομογραφημένες λέξεις. Σύμφωνα με τον Π.Κελάνδρια, οι συντομογραφίες είναι μορφές που αποτελούνται από τα αρχικά γράμματα των λέξεων και κάθε αρχικό γράμμα προφέρεται ξεχωριστά (Κελάνδριας, 2007). Στο κείμενο-πηγή εντοπίζεται η συντομογραφία «UN» η οποία αποδόθηκε ως «ΟΗΕ», καθώς αποτελεί παγιωμένη στην ελληνική γλώσσα συντομογραφία. Στην ίδια κατηγορία προβλημάτων εντάσσονται τα ακρωνύμια/αρκτικόλεξα, τα οποία διαφέρουν από τις συντομογραφίες ως προς την φωνολογική τους αντιμετώπιση, καθώς μπορούν να διαβαστούν ως ολοκληρωμένη λέξη (Κελάνδριας 2007). Στην πρώτη εμφάνιση του όρου «ΗΑΕ» στο κείμενο-στόχος χρησιμοποιήθηκε παρένθεση με τον πλήρες όρο, ενώ ακολούθησε η απαλοιφή της στις επόμενες εμφανίσεις του μέσα στο κείμενο, καθώς πρόκειται για συνήθη συντομογραφία στη γλώσσα-στόχο.

Τέλος, στο κείμενο-πηγή υπήρξε πληθώρα κύριων ονομάτων με ή χωρίς αραβική προέλευση. Η μετάφραση των κύριων ονομάτων έγινε με κριτήριο την ύπαρξη τους σε παράλληλα κείμενα, με άλλα λόγια αν έχουν ήδη παγιωθεί στην ελληνική γλώσσα. Ως αποτέλεσμα, τα κύρια ονόματα που μεταφράστηκαν είναι αυτά των ηγετών της Ανατολής τα οποία μπορούν να βρεθούν σε πληθώρα άρθρων στο διαδίκτυο. Παραδείγματος χάρι, «Field Marshal Khalifa Haftar», «Mohammed bin Zayed», «Mohammed bin Salman», «Recep Tayyip Erdogan». Ωστόσο, τα υπόλοιπα κύρια ονόματα επιστημόνων και συνεντευξιαζόμενων δεν μεταφράστηκαν και παρέμειναν με λατινικούς χαρακτήρες. Ο λόγος για αυτή την επιλογή βασίζεται στο γεγονός, πως λόγω της διαφοράς των δύο γλωσσών σε φωνολογικό επίπεδο, συχνά γίνεται αλλοίωση της προφοράς και της ορθογραφίας των ονομάτων κατά τη μεταφορά στην γλώσσα-στόχο.

3.5.4 Ιδιάζοντα μεταφραστικά προβλήματα

Στην τελευταία κατηγορία, παρουσιάζονται τα ιδιάζοντα προβλήματα, σύμφωνα με τη Nord (2014) πρόκειται για μεταφραστικά προβλήματα άρρηκτα συνδεδεμένα με ένα συγκεκριμένο κάθε φορά κείμενο-πηγή, όπως συμβαίνει, παραδείγματος χάριν, με ορισμένα σχήματα λόγου, νεολογισμούς και λογοπαίγνια.

Στο κείμενο-στόχος, εντοπίζεται ο νεολογισμός «Neo-patriarchism», η απόδοση του οποίου ως «Νεοπατριαρχισμός» αποτελεί λεξιλογική προσθήκη στη γλώσσα-στόχο, καθώς αυτός ο σύνθετος όρος εισάγεται στην γλώσσα μέσω του κειμένου-στόχου. Σύμφωνα με τον Π.Κελάνδρια, κάθε νέος όρος που δημιουργείται για την περιγραφή μιας νέας πραγματικότητας ονομάζεται νεολογισμός (Κελάνδριας, 2007).

Τέλος, το κείμενο λειτουργεί υβριδικά με στόχο τόσο να πληροφορήσει όσο και να πείσει, κάνοντας έκκληση στην λογική και στο συναίσθημα του δέκτη. Γι'αυτο το λόγο, γίνεται η χρήση ρητορικών σχημάτων όπως η επανάληψη, η αντίθεση, η άρση-θέση, οι μεταφορές και οι εικόνες αλλά και οι ρητορικές ερωτήσεις, που έχουν στόχο να εγείρουν συναισθήματα και να δώσουν έμφαση, ενώ η ποικιλομορφία των ρητορικών σχημάτων προσδίδει ζωντάνια και αμεσότητα στο κείμενο. Παραδείγματος χάρη, «TROUBLE is brewing in the backyard», «not because of its merits, but because of the support», «How can, for example, a merciful... they are war prisoners?», «has opened up the imaginative terrain». Το ύφος, ο συναισθηματικός τόνος, οι εικόνες και οι συμβολισμοί αποδόθηκαν με αντίστοιχο τρόπο στο κείμενο-στόχος.

4. Επίλογος

Εν κατακλείδι, η παρούσα εργασία αποτέλεσε μία ενδιαφέρουσα τριβή με την πολιτική μετάφραση. Οι ειδικές μεταφράσεις χρήζουν μεγάλης προσοχής από τον μεταφραστή/στρια, καθώς οι μεταφραστικές δυσκολίες είναι πολλές και δεν σχετίζονται με τις προσωπικές γνώσεις και τη μεταφραστική εμπειρία αλλά με αντικειμενικές δυσκολίες εύρεσης ισοδυναμιών ανάμεσα σε δύο διαφορετικές γλώσσες. Επίσης, η μετάφραση πολιτικών κειμένων απαιτεί έναν μεταφραστή/στρια που να είναι συνεχώς ενήμερος για τις εξελίξεις στο χώρο της διεθνής πολιτικής.

Σε προσωπικό επίπεδο, η εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας αποτέλεσε μεγαλύτερη πρόκληση από όσο περίμενα. Για την διαπεραίωση της εργασίας κρίθηκε απαραίτητη μια ενδελεχή έρευνα στα ζητήματα που σχετίζονται με το Ισλάμ, τις αραβικές εξεγέρσεις και γενικότερα την ιστορία των κρατών της Μέσης Ανατολής. Οι μεταφραστικές δυσκολίες που κλήθηκα να αντιμετωπίσω επιλύθηκαν με την βοήθεια της μεταφραστικής θεωρίας και των τεχνικών που προανέφερα στην κειμενική ανάλυση μου. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η παρούσα εργασία συνέβαλλε στην διεύρυνση των ικανοτήτων αλλά και του γνωστικού μου πεδίου στον τομέα της μετάφρασης.

Βιβλιογραφία

- Nord, C. (2014). *Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ως στοχευμένη δραστηριότητα – Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις* (Σ.Π. Γραμμενίδης, Δ.Δ. Λάμπρου, μετ.). Αθήνα: Δίαυλος.
- Reiss, K. & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a General Theory of Translational Action*. London: Routledge.
- Κελάνδριος, Π. Ι. (2007). *Η Μετάφραση των Οικονομικών Κειμένων*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Τσίγκου, Μ. (2011). *Γλωσσολογία & Μετάφραση – Προσεγγίζοντας τη μεταφραστική μονάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Δίαυλος.

Ηλεκτρονικά Λεξικά

- WordReference Online Dictionary. Retrieved from:
<https://www.wordreference.com/engr/>
- Thesaurus. Retrieved from:
<https://www.thesaurus.com/>
- Glosbe. English-Greek Dictionary. Retrieved from:
<https://glosbe.com/en/el>
- Linguee. English-Greek Dictionary. Retrieved from:
<https://www.linguee.com/>

Ιστογραφία

Ξενόγλωσση

- BBC - *Religion: Islam*. (n.d.). BBC. Retrieved September 18, 2021 from:
<https://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/>

- Graham-Harrison, E. (2020, November 9). *UAE decriminalizes alcohol and lifts ban on unmarried couples living together*. The Guardian. Retrieved September 18, 2021 from:
<https://www.theguardian.com/world/2020/nov/07/united-arab-emirates-to-relax-islamic-laws-on-personal-freedoms>
- Li, E. (2019, April 16). *The Rise and Fall of Soft Power*. Foreign Policy. Retrieved September 18, 2021 from:
<https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/>
- Tesch, N. (2016, May 5). *Fatwa | Islamic law*. Encyclopedia Britannica. Retrieved September 18, 2021 from Retrieved from:
<https://www.britannica.com/topic/fatwa>

Ελληνική

- Βασιλείου, Θ. (2006, Νοέμβριος). *Η γεωστρατηγική του Ισλάμ και η φαντασία της Δύσης*. Η Καθημερινή. Ανακτήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου, 2021, από
<https://www.kathimerini.gr/culture/269163/i-geostratigiki-toy-islam-kai-i-fantasia-tis-dysis/>
- Μαρκέτου, Μ. (2016). *Η διαδρομή του Ισλάμ από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο έως σήμερα στην ευρωπαϊκή ένωση* (Μεταπτυχιακή Εργασία, Π.Μ.Σ. Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας Εκπαίδευσης και Πολιτισμού). Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σχέσεων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου, 2021, από
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/20257/3/MarketouMariannaMsc2016.pdf>
- Νανούρης, Ν. (2021, July 3). *Η ήπια ισχύς στη φαρέτρα της εξωτερικής πολιτικής: το παράδειγμα της Τουρκίας*. Η.Ι.Κ.Δ. Ανακτήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου, 2021, από <https://hellenicculturaldiplomacy.com/%CE%B7-%CE%AE%CF%80%CE%B9%CE%B1->

[%CE%B9%CF%83%CF%87%CF%8D%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BE%CF%89%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE/](#)

- Σουμπάση, Ε. (2007). *Ισλάμ και Τρομοκρατία* (Μεταπτυχιακή εργασία, Π.Μ.Σ. Διεθνείς Σπουδές). Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου, 2021, από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/3790/1/SoubasiMsc2007.pdf>
- Λαφατζής, Δ. (2016). «*Η ιστορική διαμόρφωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού και τα μεγάλα κινήματα του 19ου και 20ου αιώνα*». «*The historical setting of Islamic Fundamentalism and the big movements of the 19th and 20th century*». (Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Νομικής, Σχολή Νομικών Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). Ανακτήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου, 2021, από <http://ikee.lib.auth.gr/record/282896/files/GRI-2016-16522.pdf>